

Uitleg van rechtshandelingen – een visie

*Mr. drs. B.T.M. van der Wiel**

1 Inleiding

Jeroen van der Weide neemt na vele jaren afscheid als hoofd-redacteur van het Maandblad voor Vermogensrecht. Het leek mij passend om ter ere van hetgeen Jeroen voor het tijdschrift heeft betekend, uit te weiden over een onderwerp dat de kern van het vermogensrecht betreft: uitleg van rechtshandelingen. Ik vermoed dat de keuze voor dit onderwerp, gelet op het bestek van een bijdrage als deze en de kleine bibliotheek die al over dit onderwerp is gevuld,¹ zal worden ingeschat op een schaal die loopt van ambitieus tot overmoedig. Veel zal onbesproken moeten blijven. Ik hoop op begrip hiervoor van de lezer en met name van de vele schrijvers op wier ideeën ik niet of slechts oppervlakkig kan ingaan. Ik zal mij beperken tot het presenteren van een visie op uitleg waarbinnen, zo meen ik, de wettelijke regeling van de rechtshandeling en de hoofdlijnen van de rechtspraak over totstandkoming en uitleg zich met elkaar laten verenigen.

De titel van mijn bijdrage sluit aan bij de traditie, maar is in zekere zin onzuiver. Hij veronderstelt immers dat sprake is van een rechtshandeling, terwijl uitleg (in ieder geval in de zin waarin ik deze term wil opvatten, waarover meer in par. 5) mede ziet op de vraag of dat het geval is. Van Dunné heeft mijns inziens dan ook terecht opgemerkt dat het juist is te spreken van ‘rechtsuitleg van handelingen’.² Desondanks heeft (zelfs) hij ervoor gekozen met de titel van zijn proefschrift aan te sluiten bij de traditionele terminologie.³ Ik zal dit hierna ook doen.

2 Wat is een rechtshandeling?

Titel 3.2 BW, waarvan het opschrift ‘Rechtshandelingen’ luidt, bevat geen definitie van de rechtshandeling. Art. 3:33

BW geeft wel de totstandkomingsvoorwaarden van de rechtshandeling: ‘Een rechtshandeling vereist een op rechtsgevolg gerichte wil die zich door een verklaring heeft geopenbaard.’⁴ Hieruit kan worden afgeleid wat een rechtshandeling is: het bewerkstelligen van rechtsgevolgen (dat wil zeggen: het wijzigen van een juridische toestand) door het verklaren van een daarop gerichte wil.⁵

De verklaring van een op rechtsgevolg gerichte wil wordt wilsverklaring genoemd. Niet iedere wilsuiting is een wilsverklaring in de hiervoor bedoelde zin (‘ik wil vanavond naar de opera’). En dat met een verklaring rechtsgevolg wordt beoogd, maakt nog niet dat deze op rechtsgevolg is gericht, zoals art. 3:33 BW vereist. Een verklaring kan alleen rechtsgevolg hebben als daarmee niet alleen rechtsgevolg wordt beoogd, maar het objectieve recht dit rechtsgevolg ook mogelijk maakt. Nieuwenhuis drukt dit aldus uit dat rechtshandelingen mogelijk worden gemaakt door rechtsregels.⁶ Zo maakt bijvoorbeeld art. 6:228 lid 1 jo. art. 3:50 lid 1 BW het mogelijk een overeenkomst op grond van dwaling aan te tasten door een daarop gerichte wilsverklaring (de rechtshandeling ‘vernietiging’) en maakt art. 6:217 lid 1 BW het mogelijk in geval van een aanbod daartoe een overeenkomst tot stand te brengen door een daarop gerichte wilsverklaring (de rechtshandeling ‘aanvaarding’). Daarentegen kan iemand weliswaar de wil verklaren eigenaar te worden van het goed van een ander, of de wil verklaren een overeenkomst tussen derden te vernietigen, maar het objectieve recht biedt niet de mogelijkheid deze rechtsgevolgen door een dergelijke verklaring in het leven te roepen. Met een dergelijke verklaring wordt weliswaar rechtsgevolg beoogd,

* Mr. drs. B.T.M. van der Wiel is advocaat bij Houthoff en oud-redacteur van MvV.

Het onderzoek dat aan deze bijdrage ten grondslag ligt, is verricht in het kader van de voorbereiding van de nog te verschijnen monografie *Wil en vertrouwen* (Mon. BW nr. B2).

1 Zie aldus reeds E.M. Meijers, ‘De grondslag der aansprakelijkheid bij contractuele verplichtingen’, WPNR 2674-2679 (1921), tevens gepubliceerd in: Verzamelde privaatrechtelijke opstellen. Deel III. Verbintenisrecht, Leiden: Universitaire Pers Leiden 1955, p. 81-105 (geciteerde paginering), p. 81.

2 J.M. van Dunné, Normatieve uitleg van rechtshandelingen (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 1971, p. 12. Deze aanduiding kan worden betrokken op rechtsvinding in het algemeen.

3 Iets anders is dat Van Dunné een andere visie heeft op de reikwijdte van het concept uitleg. Zie noot 20.

4 Jac. Hijma, in: Jac. Hijma e.a., Rechtshandeling en Overeenkomst (Studiereeks Burgerlijk Recht nr. 3), Deventer: Wolters Kluwer 2025, nr. 3.

5 Zie over de definitie van rechtshandeling Van Cassel-van Zeeland, in: GS Vermogensrecht, art. 3:33 BW, aant. 3.2 met nadere verwijzingen. Vgl. Jac. Hijma, Nietigheid en vernietigbaarheid van rechtshandelingen (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 1988, p. 44-45. Van Dunné 1971, p. 269-274 geeft een ruimere inhoud aan het begrip rechtshandeling. Van Dunnés rechtshandelingsbegrip valt samen met hetgeen ik rechtens relevante handeling zou willen noemen. G.H.A. Schut, Rechtshandeling, overeenkomst en verbintenis volgens BW en NBW (Studiepockets privaatrecht nr. 15), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1987, p. 1-2 noemt deze categorie ‘juridieke handelingen’; J.Ph. Suijling, Inleiding tot het burgerlijk recht. I. Algemene beginselen, Haarlem: F. Bohn 1948 en Asser/Sieburgh 6-III 2022/2 spreken van ‘menselijke handelingen’.

6 J.H. Nieuwenhuis, Drie beginselen van contractenrecht (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 1979, p. 3; in soortgelijke zin: Hijma 1988, p. 11.

maar die verklaring is bij gebreke van ondersteuning door het objectieve recht niet op rechtsgevolg gericht. Van een rechtshandeling is dan dus geen sprake: er komen geen rechtsgevolgen tot stand.

3 Typen rechtshandelingen

De wet gaat uit van een onderscheid tussen eenzijdige en meezijdige rechtshandelingen (zie bijvoorbeeld art. 3:40 lid 2, 6:213 lid 1 en 6:216 BW). Bij de eenzijdige rechtshandeling treedt het rechtsgevolg in door de wilsverklaring van één persoon (zoals bij stuiting van verjaring of opzegging van een overeenkomst van opdracht), terwijl een meezijdige rechtshandeling wilsverklaringen van meerdere personen vergt. De belangrijkste verschijningsvorm van de meezijdige rechtshandeling is de overeenkomst. De wet gaat uit van de verbintenisscheppende (obligatoire) overeenkomst (art. 6:213 lid 1 BW) als grondvorm.

Een halve eeuw geleden mocht de eenzijdige rechtshandeling zich nog niet in veel belangstelling verheugen. Bloembergen stelde in 1971 dat de rechtshandeling buiten de obligatoire overeenkomst gewoonlijk ‘stiefmoederlijk’ wordt behandeld.⁷ En Nieuwenhuis gaf als zienswijze dat ‘het leerstuk van de rechtshandeling (...) in hart en nieren contractenrecht’ is, waarvan zonder de obligatoire overeenkomst ‘een bloedeloze constructie’ overblijft.⁸

Mij lijkt dit een onderschatting van de betekenis van de eenzijdige rechtshandeling.⁹ Zowel wet (denk aan handelingen als verrekening, stuiting en vernietiging) als overeenkomst (denk aan contractueel gecreëerde bevoegdheden zoals opzegging) biedt zeer vele en praktisch belangrijke bevoegdheden tot het verrichten van eenzijdige rechtshandelingen. Inmiddels is er meer aandacht voor de eenzijdige rechtshandeling. Zo heeft Spierings deze figuur in haar proefschrift van alle kanten belicht.¹⁰ Op deze plaats vraag ik aandacht voor de eenzijdige rechtshandeling omdat de rechtsontwikkeling ten aanzien van uitleg zich weliswaar in hoge mate heeft afgespeeld op het terrein van de overeenkomst, maar het fenomeen uitleg ook betrekking heeft op eenzijdige rechtshandelingen. Een visie op uitleg zal mijns inziens op alle typen rechtshandelingen moeten zien.

In verband met de in paragraaf 4 te bespreken vertrouwensbescherming van art. 3:35 BW is van belang dat in de wet (zie bijvoorbeeld art. 3:32 lid 2 BW) een onderscheid tussen twee typen eenzijdige rechtshandelingen besloten ligt: gerichte en ongerichte eenzijdige rechtshandelingen.¹¹ Bij een gerichte eenzijdige rechtshandeling is de wilsverklaring tot een of meer personen gericht, de geadresseerde(n), en is de werking van de rechtshandeling in beginsel ervan afhankelijk of de wilsverklaring hen heeft bereikt (art. 3:37 lid 3 BW). Bij een ongerichte eenzijdige rechtshandeling (zoals een uiterste wilsbeschikking) treedt het rechtsgevolg in werking zonder dat er een geadresseerde aan te pas komt.¹²

4 Vertrouwensbescherming

De in art. 3:35 BW geregelde vertrouwensbescherming houdt het volgende in. Als een rechtssubject een verklaring of gedraging van een ander opvat en mag opvatten als een tot hem gerichte wilsverklaring, is sprake van gerechtvaardigd vertrouwen. Als een rechtssubject zich beroept op zijn gerechtvaardigd vertrouwen dat hij de geadresseerde is van een bepaalde rechtshandeling, kan hem niet worden tegengeworpen dat de verklarende geen met dit vertrouwen overeenstemmende wil had. Het geval dat sprake is van gerechtvaardigd vertrouwen wordt in zoverre gelijkgesteld¹³ met de aanwezigheid van een tot hem gerichte, met het vertrouwen strokende wilsverklaring: de rechtsgevolgen komen tot stand alsof daar een tot hem gerichte wilsverklaring aan ten grondslag ligt.

Art. 3:35 BW vereist dat een rechtssubject gerechtvaardigd erop vertrouwt dat tot hem een bepaalde verklaring is gericht. Hiermee is het bereik van de bepaling beperkt tot gerichte eenzijdige rechtshandelingen.¹⁴ Dit omvat ook gevallen waarin, hoewel naar de maatstaven van art. 3:33 BW sprake is van een ongerichte eenzijdige rechtshandeling, een beroep op art. 3:35 BW tot de rechtsgevolgen van een gerichte eenzijdige rechtshandeling leidt. Bij ongerichte eenzijdige rechtshandelingen kan wel een beroep worden gedaan op de aanzienlijk beperktere vertrouwensbescherming van art. 3:36 BW.¹⁵

5 Wat is uitleg?

Het samenstel van art. 3:33 en 3:35 BW wordt de wilsvertrouwensleer genoemd.¹⁶ De wilsvertrouwensleer is met art. 3:33 en 3:35 BW aldus vormgegeven dat deze primair ziet op de totstandkoming van rechtshandelingen. De totstandkoming van

7 A.R. Bloembergen, Toestemming: een eenzijdige rechtshandeling (Reeks Studiekring Drion, deel 2), Deventer: Kluwer 1971, tevens gepubliceerd in: Bloembergens werk, Deventer: Kluwer 1992, p. 125-148, nr. 1. Aldus ook Van Dunné 1971, p. 7.

8 Nieuwenhuis 1979, p. 9, bijgevalen door Hijma 1988, p. 5-6.

9 Zie ook J.B.M. Vranken, Vertrouwen en rechtszekerheid in het overeenkomstenrecht, in: J.B.M. Vranken e.a., Vertrouwensbeginsel en rechtszekerheid in Nederland (preadviezen voor de Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland), Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 1997, p. 1-37, nr. 13, sub a: ‘belangrijke groep’ en W. Snijders, Wilsrechten, in het algemeen en in het nieuwe erfrecht (I), WPNR 6365 (1999), p. 558-565.

10 C. Spierings, De eenzijdige rechtshandeling (diss. Nijmegen; Onderneming en Recht nr. 89), Deventer: Wolters Kluwer 2016. Zie eerder vanuit het perspectief van het wilsrecht Snijders 1999.

11 Zie bijv. Asser/Sieburgh 6-III 2022/99; Hijma 2025/5. Zie voor andere onderscheidingen binnen de eenzijdige rechtshandelingen Asser/Sieburgh 6-III 2022/98.

12 Spierings 2016/398 geeft instructieve reeksen voorbeelden van gerichte resp. ongerichte eenzijdige rechtshandelingen.

13 Asser/Sieburgh 6-III 2022/2.

14 Zie bijv. Asser/Sieburgh 6-III 2022/100 en 133. Thiel 1903, p. 21 noemt dit onderscheid principieel.

15 Spierings 2016/399 (met een uitwerking en bronverwijzingen in nr. 423).

16 Zie voor deze term bijv. HR 24 februari 2017, ECLI:NL:HR:2017:315, RvdW 2017/309 (Parking c.s./Alberts q.q.), r.o. 3.3.2; HR 13 december 2024, ECLI:NL:HR:2024:1866, NJ 2025/21, r.o. 3.3.3; Valk 2025/31; Van Cassel-van Zeeland, in: GS Vermogensrecht, art. 3:33 BW, aant. 1.6.7 alsmede art. 3:35, aant. 2.2.

een rechtshandeling kan evenwel niet los worden gezien van de inhoud ervan. Als wordt vastgesteld dat sprake is van een verklaring van een op rechtsgevolg gerichte wil (zie par. 2), of dat een gegrond beroep op gerechtvaardigd vertrouwen is gedaan, gaat het steeds om (gerechtvaardigd vertrouwen op) een wil met een bepaalde inhoud. Daarom staat met die vaststelling in zoverre en in beginsel ook vast wat de rechtsgevolgen van de rechtshandeling zijn.¹⁷ In zoverre: rechtshandelingen hebben ook de rechtsgevolgen die naar hun aard uit wet, gewoonte en redelijkheid en billijkheid voortvloeien. Het objectieve recht heeft hier aanvullende werking.¹⁸ En in beginsel: rechtshandelingen hebben geen rechtsgevolg voor zover het objectieve recht hieraan in de weg staat (bijvoorbeeld via de werking van art. 3:40 en 6:248 lid 2 BW). Het objectieve recht heeft hier beperkende werking.

Ten opzichte van de wilsvertrouwensleer vervullen de aanvullende en beperkende werking van het objectieve recht een secundaire rol. Zij werken van rechtswege als (een beroep wordt gedaan op het gerechtvaardigd vertrouwen dat) een op rechtsgevolg gerichte wil is verklaard en op grond van die wilsverklaring (althans het ingeroepen gerechtvaardigd vertrouwen daarop) in combinatie met de erdoor in werking gestelde rechtsregel (zie par. 2) in beginsel rechtsgevolgen intreden.

Met de term uitleg doel ik op het (primaire) onderzoek waarmee wordt vastgesteld of een rechtshandeling tot stand is gekomen en wat daardoor in beginsel gaat gelden op grond van (het ingeroepen gerechtvaardigd vertrouwen op) een wilsverklaring zelf in combinatie met de erdoor in werking gestelde

rechtsregel, afgezien van de (secundaire) aanvullende en beperkende werking van het objectieve recht.¹⁹

De term uitleg wordt ook wel in engere zin gebruikt, namelijk als speciesbegrip voor inhoudsbepaling in gevallen waarin totstandkoming niet ter discussie staat. Ik zal hierna de term uitleg ook wel in die engere zin gebruiken. Daarbij blijkt uit de context of het gaat om uitleg in ruime of in enge zin. Terzijde merk ik op dat sommigen een nog ruimere betekenis aan de term uitleg toekennen dan ik voorsta, namelijk door daaronder ook hetgeen ik heb aangeduid als de aanvullende en beperkende werking van het objectieve recht te begrijpen.²⁰

6 Uitleg in het kader van art. 3:33 BW: geobjectieerde en subjectieve wilsvaststelling

In het voorgaande heb ik uitleg gedefinieerd als de methode om vast te stellen of een rechtshandeling tot stand is gekomen en wat aldus is gaan gelden op grond van (het ingeroepen gerechtvaardigd vertrouwen op) een wilsverklaring zelf (dus afgezien van de aanvullende en beperkende werking van het objectieve recht) in combinatie met de erdoor in werking gestelde rechtsregel. De volgende vraag is wat uitleg als methode inhoudt. Niet zelden wordt in dat kader de wilsvertrouwensleer als één geheel in ogenschouw genomen en wordt weinig aandacht besteed aan het onderscheid tussen art. 3:33 en 3:35 BW.²¹ Ik denk – in weerwil van onder meer een invloedrijke²² passage uit de parlementaire geschiedenis²³ – dat het wettelijk systeem en het facultatieve karakter van de vertrouwensbescherming van art. 3:35 BW in een andere richting wijzen. Dit brengt naar mijn opvatting mee dat het juister is een visie op uitleg in eerste instantie te ontwikkelen binnen het kader van art 3:33 BW als centrale bepaling over de rechtshandeling. Het recent gehercodeerde Belgische recht, het niet veel eer-

17 In soortgelijke zin bijv. Asser/Rutten 3-II 1952, p. 263; G.J. Scholten, annotatie bij HR 1 juli 1977, ECLI:NL:HR:1977, NJ 1978/125 (Ram/Matser), nr. 3; Claus-Wilhelm Canaris & Hans Christoph Grigoleit, Interpretation of Contracts, in: Arthur Hartkamp e.a. (red.), Towards a European Civil Code, Deventer/Nijmegen: Kluwer/Ars Aequi Libri 2011, p. 594-595; Valk 2025/264; H.N. Schelhaas & W.L. Valk, Uitleg van rechtshandelingen in nationaal en internationaal perspectief (Mon. Privaatrecht nr. 20), Deventer: Wolters Kluwer 2022/1.2.4; Asser/Sieburgh 6-III 2022/126 en 364; Rieme-Jan Tjittes, Commercieel contractenrecht. Deel 1: totstandkoming en inhoud, Den Haag: Boom juridisch 2022, p. 84 en 307; J.M. van Dunné, Contractenrecht. Verbintenissenrecht deel 1, Zutphen: Paris 2023, p. 10.

18 Ik merk op dat via de aanvullende werking van het objectieve recht niet alleen aanvullend, maar ook dwingend recht wordt ingeschakeld. Zie T. Bouwman, Dwingend en aanvullend recht (Mon. BW nr. A19), Deventer: Wolters Kluwer 2025/5.

19 Aldus bijv. Asser/Rutten 3-II 1952, p. 261 en 263. Vgl. J.B.M. Vranken, annotatie bij HR 14 juni 2013, ECLI:NL:HR:2013:BZ3749, NJ 2014/415 (Aegon/Stichting Koersplandewegkwijt c.s.), nr. 9; Asser/Sieburgh 6-III 2022/362 en Jörg Neuner, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts, München: C.H. Beck 2023, § 35, Rn. 1. Vgl. Reinhard Bork, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuchs, Tübingen: Mohr Siebeck 2016, Rn. 497: 'Die Auslegung ist eine Methode, den rechtsgeschäftlich relevanten Sinn eines menschlichen Verhaltens herauszufinden.' In soortgelijke zin: Reinhard Singer, in: Steffen Klumpp e.a., J. van Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 1. Allgemeiner Teil. §§ 90-124; 130-133, Berlin: Otto Schmidt/De Gruyter 2021, § 133, Rn. 2 met nadere verwijzingen, waaronder naar BGH 22 november 2013, V ZR 161/12, NJW 2014, p. 622, r.o. 16, waarin een vergelijkbare uitlegdefinitie vanuit rechterlijk perspectief wordt gegeven.

20 Zie bijv. Van Dunné 2023, p. 48 en 159-160.

21 Zie bijv. C.E. du Perron, Overeenkomst en derden (diss. Amsterdam UvA), Deventer: Kluwer 1999, p. 18.

22 Zie over de invloed van deze passage op de rechtspraak over uitleg en totstandkoming van overeenkomsten par. 0 hierna.

23 Parl. Gesch. Boek 6, p. 877 (MvA II) suggereert dat als men art. 3:33 en 3:35 BW (...) als één samenhangend geheel opvat deze bepalingen ook met stromingen als normatieve uitleg en de vertrouwensleer in overeenstemming kunnen worden gebracht. Van Dunné 2023, p. 44 noemt deze passage niet ten onrechte een poging om 'alles glad te strijken en het zo iedereen naar de zin te maken'. Ik ben dan ook geneigd dit onderdeel van de parlementaire geschiedenis eerder als rechtspolitiek (zie nader noot 45) dan als dogmatisch op te vatten.

der op dit punt gehercodificeerde Franse recht en enkele niet-bindende supranationale regelstelsels bieden steun aan die gedachte. In al deze stelsels is de wil het primaire richtpunt voor de beantwoording van uitlegvragen.²⁴

Veelal wordt geleerd dat als wil en verklaring niet overeenstemmen, geen rechtshandeling tot stand komt.²⁵ Deze zienswijze veronderstelt een afzonderlijke vaststelling van de inhoud van wil respectievelijk verklaring.²⁶ De tekst van art. 3:33 BW suggereert iets anders, namelijk dat wil en verklaring noodzakelijkerwijs in elkaars verlengde liggen.²⁷ Zo bezien zou er in het kader van art. 3:33 BW voor een discrepantie tussen wil en verklaring geen ruimte zijn.²⁸ Ik denk dat dit de juiste wijze is om art. 3:33 BW op te vatten, en dat geadresseerden daarmee niet tekort worden gedaan in hun rechtspositie.²⁹ Ik werk dit als volgt uit.

Rechtssubjecten geven hun verklaringen in de regel zodanig vorm dat (zij ervan mogen uitgaan dat) deze in overeenstemming met hun wil zullen worden begrepen. Dit valt af te leiden uit het feit dat in het maatschappelijke verkeer het overgrote deel van de rechtshandelingen geen enkel misverstand of meningsverschil oplevert.³⁰ Dit rechtvaardigt het uitgangspunt dat de inhoud van de wil van een verklarende kan worden vastgesteld aan de hand van de betekenis die in de gegeven omstandigheden redelijkerwijs aan diens verklaring kan worden gegeven. Dit kan 'geobjectiverde wilsvaststelling' worden genoemd.³¹ Discrepantie tussen wil en verklaring komt bij geobjectiverde wilsvaststelling niet aan de orde. Doorgaans

vormt de verklaring het centrale aanknopingspunt voor het vaststellen van de wil. In die gevallen zal geobjectiverde wilsvaststelling volstaan als uitlegmethode. Processueel werkt dit aldus dat het partijdebat over totstandkoming en inhoud van een rechtshandeling draait om de betekenis die in de gegeven omstandigheden redelijkerwijs aan de desbetreffende verklaring kan worden gegeven.

Het gaat hierbij wat mij betreft niet om normatieve uitleg³² of om wilsubjectivering,³³ maar om wilreconstructie in historisch-psychologische zin.³⁴ De methode van de geobjectiverde wilsvaststelling strekt immers ertoe vast te stellen wat is gewild, en niet om vast te stellen wat, eventueel in weerwil van wat is gewild, als wil heeft te gelden. Tegenwerpingen als dat dit 'meer constructie is dan realiteit' en 'geen oprechte reconstructie is',³⁵ lijken mij te worden ontkracht door de hiervoor door mij geschetste achtergrond van de geobjectiverde wilsvaststelling: rechtssubjecten beogen doeltreffend over hun juridische intenties te communiceren en zijn daarin veelal succesvol. Met 'geobjectiverd' doel ik dan ook niet op een afwijking van de achterliggende wil, maar op een methode voor wilsvaststelling die wordt gerechtvaardigd door de communicatiepraktijk zoals die zich in de maatschappij afspeelt en waarbij men zich met behulp van een in belangrijke mate gedeeld kader van tekens, betekenissen en interpretaties veelal in staat toont de eigen wil succesvol aan de geadresseerde over te brengen.

De hiervoor gepresenteerde methode van de geobjectiverde wilsvaststelling doet wegens het objectiverende element ervan mogelijk de gedachten uitgaan naar de in paragraaf 4 besproken vertrouwensbescherming van art. 3:35 BW, maar moet daarvan worden onderscheiden. Of is vertrouwd dan wel mocht worden vertrouwd in de zin van art. 3:35 BW, en waarop, is voor geobjectiverde wilsvaststelling namelijk niet van belang. Dit laat zich verduidelijken aan de hand van het volgende voorbeeld. Een visboer krijgt 's ochtends vroeg een e-mail binnen met als tekst: 'Rond 12.00 kom ik graag 500 broodjes haring ophalen.' In overeenstemming met de hiervoor geformuleerde uitlegmethode van de geobjectiverde wilsvaststelling duidt dit bericht op de wil van de afzender om

24 België: art. 1.3, 5.64 en 5.65 BW en bijv. Schelhaas & Valk 2022/7.4.2 alsmede Ignace Claeys & Thijs Tanghe, Nieuw algemeen contractenrecht, Brussel: Larcier Intersentia 2025, nr. 202, 203, 205, 222, 232, 241 en 533-543. Frankrijk: art. 1100-1, 1113, 1114, 1118 en 1188 Code civil en bijv. Schelhaas & Valk 2022/7.4.3 alsmede Fabre-Magnan 2024, nr. 207, 232, 409, 431 en 790. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts: art. 2.1.2 en 4.1 lid 1 UNIDROIT Principles 2016 en bijv. Eckart J. Brödermann, UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, Baden-Baden: Nomos 2023, p. 210-215 alsmede Schelhaas & Valk 2022/7.5.1. Principles of European Contract Law: art. 2:101 lid 1, 2:102, 2:107 en 5:101 lid 1 PECL alsmede Schelhaas & Valk 2022/7.5.1. Draft Common Frame of Reference: art. II-1:101, II-4:101, II-4:102 (deze bepaling strookt met de door mij gepresenteerde methode van geobjectiverde wilsvaststelling), II-4:302 (idem) en II-8:101 lid 1 DCFR en bijv. Christian von Bar & Eric Clive (red.), Principles, Definitions and Model Rules of European Private law. Vol. I, Oxford: Oxford University Press 2009, p. 554-555.

25 Zie bijv. Van Cassel-van Zeeland, in: GS Vermogensrecht, art. 3:33 BW, aant. 6.1 met nadere verwijzingen, waaronder met name Asser/Sieburgh 6-III 2022/139; Valk 2025/39; J.M. Smits, Het vertrouwensbeginsel en de contractuele gebondenheid (diss. Leiden), Arnhem: Gouda Quint 1995, p. 191. Verwezen wordt wel naar Parl. Gesch. Boek 3, p. 176 (MvA II), maar aldaar heb ik geen steun voor dit standpunt gevonden.

26 Vgl. bijv. Valk 2025/33 slot.

27 Vgl. Brox/Walker 2025, § 4, Rn. 15: 'Wille und Erklärung bilden als Willensäußerung eine Einheit.'

28 Die ruimte is ook afwezig in de hierna nog te noemen stroming van de wilsubjectivering.

29 Vgl. bijv. Asser/Sieburgh 6-III 2022/123.

30 Vgl. Meijers 1921, p. 82; Du Perron 1999, p. 18.

31 Vgl. het door Kortmann genoemde 'objectiverend moment' (S.C.J.J. Kortmann, 'Derden'-werking van aansprakelijkheidsbedingen (diss. Nijmegen), Deventer: Kluwer 1977), p. 26-27.

32 Van Dunné 1971.

33 Karakteriserend voor deze stroming is de heldere rechtshandelsdefinitie van F.R. Böhtlingk, Het leerstuk der vertegenwoordiging en zijn toepassing op ambtsdragers in Nederland en Indonesië (diss. Leiden), Den Haag: Jongbloed 1954, nr. 54: 'een geoorloofde gedraging, waaraan het stellig recht gevolgen verbindt, omdat het daarmee, op grond van de het maatschappelijk verkeer beheersende oordelen, een zekere wil verklaard acht'. In deze trant ook bijv. Suijling I 1948/189; J. Eggens, Uitleg van uiterste wilbeschikkingen, in: E.M. Meijers & J. Eggens (red.), Het testament, Arnhem: S. Gouda Quint/D. Brouwer & Zoon 1951, tevens gepubliceerd in: Verzamelde Privaatrechtelijke Opstellen van Mr. J. Eggens. Deel II, Haarlem: Bohn 1959, p. 257-279 en in H.F.C. Schoordijk & J.M. Smits (red.), Eggens bundel. Een selectie uit het werk van Jannes Eggens, Overveen: Belvédère 1998, p. 383-405, passim; Schut 1987, p. 2, 11 en 66.

34 Anders bijv. Du Perron 1999, p. 16; Tjittes 2022, p. 306; Claeys & Tanghe 2025, nr. 544.

35 Valk 2025/24.

500 broodjes haring te kopen en deze die dag rond 12.00 uur bij de visboer geleverd te krijgen. Dienovereenkomstig kan worden aangenomen dat op grond van art. 3:33 jo. art. 6:217-219 BW een als ‘aanbod’ te kwalificeren rechtshandeling tot stand is gekomen, zonder dat de visboer zich hoeft af te vragen of hij er wel van mag uitgaan dat iemand op zo’n relatief korte termijn niet minder dan 500 broodjes haring zal willen kopen. Door als antwoord ‘prima, tot dan’ te e-mailen komt een koopovereenkomst tot stand voor 500 broodjes haring, af te halen rond 12.00 uur. Of de visboer vertrouwde dan wel mocht vertrouwen op een dienovereenkomstige wil van de afzender is irrelevant, zolang de afzender maar daadwerkelijk 500 broodjes haring wilde.

Stel nu dat de wil van de afzender in wezen is gericht op het kopen van 50 broodjes haring en dat het getal 500 in zijn bestelbericht berust op een typefout. Hier doet zich het geval voor dat de verklarende een wil had die afwijkt van de verklaring zoals die in de gegeven omstandigheden redelijkerwijs kan worden opgevat. Gelet op hetgeen hiervoor is gezegd over de maatschappelijke communicatiepraktijk schat ik dit soort gevallen in als uitzonderlijk. In een dergelijk geval dient, zo meen ik, niet te worden aangenomen dat wil en verklaring uiteenlopen, maar wordt de hiervoor besproken methode van de geobjectieerde wilsvaststelling buitenspel gezet doordat de wil van de verklarende een andere inhoud blijkt te hebben dan op grond van die methode zou kunnen worden aangenomen. De verklaring is gebaseerd op die wil en daarom dient daaraan een dienovereenkomstige betekenis te worden toegekend. De rechtshandeling komt dan tot stand overeenkomstig de wil van de afzender (een aanbod tot het kopen van 50 broodjes haring). Zo bezien is ook hier geen sprake van discrepantie van wil en verklaring.

Als aannemelijk valt te maken dat de wil een andere inhoud had dan volgens de methode van de geobjectieerde wilsvaststelling zou moeten worden aangenomen, kan worden gesproken van subjectieve wilsvaststelling. Subjectieve wilsvaststelling zal in de praktijk slechts bij uitzondering een rol spelen. Ten eerste is dat zo omdat, zoals gezegd, rechtssubjecten hun wilsverklaringen in de regel zodanig vorm weten te geven dat (zij ervan mogen uitgaan dat) deze in overeenstemming met hun wil zullen worden begrepen. En ten tweede is dat zo omdat het de belanghebbende partij veelal moeite zal kosten aannemelijk te maken dat de werkelijke wil van de verklarende een inhoud had die afwijkt van het resultaat van toepassing van de methode van de geobjectieerde wilsvaststelling.

Terzijde merk ik op dat de methoden van geobjectieerde en subjectieve wilsvaststelling evengoed en wellicht zelfs beter als processueel dan als materieelrechtelijk kunnen worden gekarakteriseerd. De materieelrechtelijke regel is die van art. 3:33 BW; de methoden van de geobjectieerde respectievelijk subjectieve wilsvaststelling bepalen hoe in het kader van partijdebiet en bewijslevering moet worden vastgesteld of aan de vereis-

ten van art. 3:33 BW is voldaan, en wat de inhoud is van de aldus tot stand gekomen rechtshandeling.

Terug naar de broodjes haring en het geval dat de verklarende voldoende aannemelijk kan maken dat zijn wil is gericht op het kopen van 50 broodjes haring en de vermelding van het getal 500 in zijn bericht op een typefout berust. Volgens de methode van de subjectieve wilsvaststelling, die in dergelijke gevallen de methode van de geobjectieerde wilsvaststelling opzijzet, is dan als gezegd een aanbod tot stand gekomen om 50 broodjes haring te kopen. Nu hier sprake is van een gerichte eenzijdige rechtshandeling kan de visboer als geadresseerde, als hij zich niet kan vinden in de aldus tot stand gekomen rechtshandeling, een beroep doen op gerechtvaardigd vertrouwen op een van de wil van de verklarende afwijkende betekenis van de verklaring (art. 3:35 BW, waarover par. 4). Wellicht is een beroep op art. 3:35 BW in dit geval niet erg kansrijk. Normaal gesproken lijkt het immers goed pleitbaar dat de visboer niet daadwerkelijk erop vertrouwde dat iemand op zo’n relatief korte termijn niet minder dan 500 broodjes haring zou willen kopen, althans dat hij daarop niet zonder meer mocht vertrouwen. Dat zal in de regel anders liggen als het bestelbericht 5 broodjes vermeldt, terwijl de wil op 50 broodjes is gericht; dan zal de visboer veelal kunnen en mogen vertrouwen op een wil van de afzender die met de tekst van het bericht strookt. En of nu bij vergissing ‘5’ of ‘500’ in het bericht wordt vermeld, het staat de visboer in beginsel³⁶ vrij geen beroep op art. 3:35 BW te doen, maar zich op grond van art. 3:33 BW te beroepen op de initiële gelding van de rechtshandeling door aanvaarding van het aanbod 50 broodjes haring te kopen.

De hiervoor uiteengezette visie op uitleg laat zich als volgt samenvatten. In beginsel wordt de wil vastgesteld aan de hand van de betekenis die in de gegeven omstandigheden redelijkerwijs aan de desbetreffende verklaring kan worden gegeven (geobjectieerde wilsvaststelling). Komt vast te staan dat de verklarende iets anders wilde, dan geldt de verklaring dienovereenkomstig (subjectieve wilsvaststelling). In geen van beide varianten is sprake van discrepantie van wil en verklaring en dus ook niet van het op grond van een dergelijke discrepantie niet tot stand komen van een rechtshandeling. Als aan de vereisten van art. 3:33 BW is voldaan, komt steeds een rechtshandeling tot stand. Dit wordt slechts anders als de geadresseerde zich met succes erop beroept dat hij de verklaring anders heeft opgevat en mocht opvatten dan een op rechtsgevolg verrichte wilsverklaring, bijvoorbeeld als de visboer dacht en mocht denken dat de bestelling van 500 broodjes haring een grapje

36 Valk 2025/39 wijst er onder verwijzing naar Asser/Sieburgh 6-III 2022/139 op dat een dergelijk beroep op art. 3:33 BW onder omstandigheden naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar kan zijn. Zie aldus ook reeds Parl. Gesch. Boek 3, p. 176 (MvA II). In dezelfde zin: Du Perron 1999, p. 18, die meent dat een beroep op art. 3:33 BW als hier bedoeld alleen mogelijk is als de geadresseerde de verklaring in overeenstemming met de wil begreep.

was.³⁷ Alleen als een geadresseerde zich erop beroept dat hij dacht en mocht denken dat een andere rechtshandeling werd verricht dan op grond van art. 3:33 BW tot stand is gekomen, geldt de rechtshandeling op grond van art. 3:35 BW overeenkomstig dat gerechtvaardigd vertrouwen.

7 Geobjectiveerde en subjectieve wilsvaststelling in de rechtspraak van de Hoge Raad over totstandkoming en uitleg van overeenkomsten

Zoals ik in paragraaf 3 heb opgemerkt, heeft de rechtsontwikkeling ten aanzien van uitleg zich in hoge mate afgespeeld op het terrein van de overeenkomst. Dat roept de vraag op in hoeverre het model van geobjectiveerde respectievelijk subjectieve wilsvaststelling dat ik hiervoor heb uiteengezet, strookt met de totstandkomings- en uitlegrechtspraak van de Hoge Raad op het terrein van overeenkomsten.

Kort en goed: mijns inziens is deze rechtspraak geheel in overeenstemming met het geschetste model. Ik licht dit toe en begin daarbij met de totstandkomingsrechtspraak. Deze loopt in een rechte lijn van Bunde/Erckens naar Waternet.³⁸ In Bunde/Erckens overwoog de Hoge Raad dat

‘(...) het antwoord op de vraag of al of niet een overeenkomst tot stand is gekomen, in beginsel afhangt van wat beide pp. over en weer hebben verklaard en uit elkaars verklaringen en gedragingen, overeenkomstig de zin die zij daaraan in de gegeven omstandigheden redelijkerwijze mochten toekennen, hebben afgeleid (...).’³⁹

De formulering in Waternet wijkt hiervan nauwelijks af.⁴⁰

De rechtspraak over de inhoud van overeenkomsten is al even consistent, en strookt in hoge mate met de totstandkomingsrechtspraak. In *Ermes c.s./Haviltex* overwoog de Hoge Raad dat wat tussen partijen geldt op grond van een schriftelijk contract⁴¹

‘(...) niet [kan] worden beantwoord op grond van alleen maar een zuiver taalkundige uitleg van de bepalingen van dat contract. Voor de beantwoording van die vraag komt het immers aan op de zin die pp. in de gegeven omstandigheden over en weer redelijkerwijs aan deze bepalingen mochten toekennen en op hetgeen zij te dien aanzien redelijkerwijs van elkaar mochten verwachten.’

De Haviltex-maatstaf is al decennialang een relatief rustig bezit en is door de Hoge Raad talloze malen (in licht variërende bewoordingen⁴²) herhaald. De maatstaf is inmiddels zo diep verankerd in het juridisch bewustzijn dat de Hoge Raad ruimte ziet er ook wel als zodanig naar te verwijzen.⁴³ Als gezegd stroken de in deze hiervoor besproken arresten verwoorde totstandkomings- en uitlegmaatstaven in hoge mate met elkaar. Dit is in zodanige mate het geval, dat ik het verantwoord acht in het kader van deze bijdrage aan de verschillen voorbij te gaan. Hierna verwijs ik kortweg naar de Haviltex-maatstaf, waarmee ik dan mede doel op de hiervoor besproken totstandkomingsrechtspraak.

De Haviltex-maatstaf kan worden teruggevoerd op een passage uit de parlementaire geschiedenis⁴⁴ waarin (mogelijk om rechtspolitieke redenen⁴⁵) afstand wordt genomen van de primaire positie van de wil ten faveure van een als één geheel op te vatten wilsvertrouwensleer. Het ligt, gezien deze achtergrond, voor de hand de objectiverende elementen uit de Haviltex-maatstaf (‘redelijkerwijze mochten’) mede in verbinding te brengen met art. 3:35 BW. Veel commentatoren gingen verder dan dat, en plaatsen de door de Hoge Raad geformuleerde maatstaven geheel in het kader van de vertrouwensleer.⁴⁶ Dat lijkt mij een te enge opvatting, waarbij ik niet ontken dat de formulering van de maatstaven voor die opvatting wel ruimte laat. Mijns inziens is het juist de objectiverende elementen

42 Zie hierover Drion, ‘De historie van Haviltex’, NJB 2016/1391.

43 Zie HR 4 juni 2010, ECLI:NL:HR:2010:BL9546, NJ 2010/312 (Euro-land/Gilde), r.o. 3.5; HR 20 september 2013, ECLI:NL:HR:2013:CA0727, NJ 2014/522, m.nt. H.J. Snijders (Gem. Rotterdam/Eneco c.s.), r.o. 3.4.2; HR 6 november 2020, ECLI:NL:HR:2020:1746, NJ 2021/116, m.nt. E. Verhulp (X/Gem. Amsterdam), r.o. 3.2.3; HR 10 juni 2022, ECLI:NL:HR:2022:852, NJ 2022/218, r.o. 3.1.4; HR 24 maart 2023, ECLI:NL:HR:2023:443, NJ 2024/36, m.nt. E. Verhulp (Deliveroo/FNV), r.o. 3.2.3 (woordelijk aangehaald in HR 11 april 2025, ECLI:NL:HR:2025:543 (Helpling/FNV c.s.), r.o. 3.2.2); HR 2 juni 2023, ECLI:NL:HR:2023:822, NJ 2023/190, r.o. 3.2; HR 12 juli 2024, ECLI:NL:HR:2024:1078 (CSW/PPSB), r.o. 3.2.2 en 3.3; HR 31 januari 2025, ECLI:NL:HR:2025:167, NJ 2025/189 (X c.s./Portaal), r.o. 3.1.2 en 3.2.3.

44 Parl. Gesch. Boek 6, p. 877 (MvA II). Dit verband leggen G.J. Scholten in zijn noot sub 2 bij Bunde/Erckens, NJ 1977/241; P. van Schilfgaarde in zijn noot sub 3 bij Bunde/Erckens, AA 1977, p. 658 resp. zijn noot sub 1 bij *Ermes c.s./Haviltex*, AA 1981, p. 356; C.J.H. Brunner in zijn noot sub 2 bij *Ermes c.s./Haviltex*, NJ 1981/635 en Drion 2016.

45 Zie noot 23 en Van Dunné zoals daar aangehaald. Met rechtspolitiek doel ik hier op het streven de totstandkoming van het huidige BW zo min mogelijk in gevaar te brengen.

46 Zie bijv. G.J. Scholten in zijn noot sub 2 bij Bunde/Erckens, NJ 1977/241; P. van Schilfgaarde in zijn noot sub 2 bij Bunde/Erckens, AA 1977, p. 657; C.J.H. Brunner in zijn noot sub 2 bij *Ermes c.s./Haviltex*, NJ 1981/635.

37 Men kan erover twisten of dit geval door de tekst van art. 3:35 BW wordt gedekt, maar hetgeen ik hier betoog strookt in ieder geval met de strekking van deze bepaling.

38 In tussenliggende arresten heeft de Hoge Raad wel licht afwijkende bewoordingen gebruikt, maar wezenlijk acht ik die verschillen niet. Zie HR 21 december 2001, ECLI:NL:HR:2001:AD5352, NJ 2002/60 (Van Beers/Van Daalen), r.o. 3.7, herhaald in HR 16 september 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ2213, NJ 2011/572 m.nt. M.R. Mok (Batavus/Vriend), r.o. 3.4 (onder verwijzing naar Van Beers/Van Daalen). Aldus ook HR 5 april 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD8186, NJ 2003/124, m.nt. G.J.J. Heerma van Voss (ABN AMRO/Malhi), r.o. 3.5.

39 HR 17 december 1976, ECLI:NL:HR:1976:AC5835, NJ 1977/241, m.nt. G.J. Scholten (Gem. Bunde/Erckens; ‘misverstand’).

40 HR 17 december 2021, ECLI:NL:HR:2021:1889, NJ 2022/254, m.nt. M.B.M. Loos (Waternet/X), r.o. 3.2.2.

41 HR 13 maart 1981, ECLI:NL:HR:1981:AG4158, NJ 1981/635, m.nt. C.J.H. Brunner (*Ermes c.s./Haviltex*), r.o. 2. Vgl. voordien al HR 1 juli 1977, ECLI:NL:HR:1977:AB7021, NJ 1978/125, m.nt. G.J. Scholten (Ram/Matser). In gelijke zin over mondelinge overeenkomsten: HR 4 september 2009, ECLI:NL:HR:2009:BI6319, NJ 2009/397 (Van Regteren/VGK), r.o. 3.4.2.

uit de in Bunde/Erckens en Ermes c.s./Haviltex geformuleerde maatstaven mede te interpreteren binnen het kader van art. 3:33 BW,⁴⁷ en wel in overeenstemming met de hiervoor door mij gepresenteerde maatstaf van de geobjectiveerde wilsvaststelling. Ik meen dat deze zienswijze de voorkeur verdient, omdat deze aansluit bij het wettelijk systeem en de maatschappelijke gedrags- en communicatiepraktijk. Voor een dergelijke interpretatie valt steun te vinden bij bepaalde Haviltex-toepassingen door de Hoge Raad, zoals hetgeen de Hoge Raad in ING Bank/Schepel q.q. heeft overwogen over de uitleg van een pandakte:⁴⁸

‘Voor het antwoord op de vraag of partijen hebben bedoeld een bepaald goed te verpanden, is uitleg van de pandakte noodzakelijk. Bij die uitleg komt het aan op de zin die de pandgever en de pandhouder in de gegeven omstandigheden over en weer redelijkerwijs aan elkaars verklaringen en gedragingen mochten toekennen en op hetgeen zij te dien aanzien redelijkerwijs van elkaar mochten verwachten.’

De Hoge Raad betreft de Haviltex-maatstaf in deze overweging op hetgeen partijen hebben bedoeld. Aldus wordt Haviltex als instrument voor wilsvaststelling gepositioneerd en functioneert de maatstaf op het niveau van art. 3:33 BW, in overeenstemming met de methode van de geobjectiveerde wilsvaststelling.

Het voorgaande staat niet eraan in de weg dat de Haviltex-maatstaf ook in het kader van art. 3:35 BW kan functioneren in geval van een beroep op gerechtvaardigd vertrouwen. Dat beide functies door één formule worden gedekt, strookt met de hiervoor genoemde parlementaire geschiedenis. Deze unifiserende benadering heeft als nadeel dat het principiële onderscheid tussen art. 3:33 en 3:35 BW buiten beeld raakt. Dit onderscheid kan wel degelijk relevant zijn, zoals blijkt uit het hiervoor uitgewerkte voorbeeld van de visboer.

Het unifiserende karakter van de Haviltex-maatstaf heeft ook voordelen. Die doen zich met name gevoelen in het kader van uitgebreid gedocumenteerde en complexe overeenkomsten. Daarbij gaan, zeker als de discussie wat breder is, de vragen naar wil en vertrouwen van partijen over en weer al snel naast en door elkaar lopen, voor zover discussies over de vragen (1) wat de verklaring zegt over de bedoeling van de afzender en (2) waarop de geadresseerde heeft vertrouwd en mocht vertrouwen al kunnen worden onderscheiden. In dergelijke gevallen zal de documentatie bovendien vaak meer dekken dan waarover daadwerkelijk wilsvorming heeft plaatsgevonden en zal de wilsovereenstemming mede erop zien dat in voorko-

mende gevallen de documentatie het antwoord zal moeten geven op de vraag wat op een bepaald punt geldt tussen partijen. De Haviltex-maatstaf is bij uitstek voor dergelijke gevallen geschikt.

Op grond van het voorgaande meen ik dat de in paragraaf 6 gepresenteerde methode van de geobjectiveerde wilsvaststelling zich zonder meer laat verenigen met de Haviltex-maatstaf. Vervolgens rijst de vraag of ook de methode van de subjectieve wilsvaststelling steun vindt in de rechtspraak van de Hoge Raad. In deze eveneens in paragraaf 6 door mij gepresenteerde methode gaat het om gevallen waarin de werkelijke wil afwijkt van de in overeenstemming met de volgens de methode van de geobjectiveerde wilsvaststelling geïnterpreteerde verklaring. In dat geval dient de verklaring, zo betoogde ik in paragraaf 6, vanuit het perspectief van art. 3:33 BW te worden opgevat in overeenstemming met die wil.

Mijns inziens vindt ook de methode van de subjectieve wilsvaststelling steun in de rechtspraak van de Hoge Raad over zowel totstandkoming als uitleg van overeenkomsten. Ten aanzien van totstandkoming kan worden gewezen op het arrest Bruin/NVC, waarin de Hoge Raad overwoog dat⁴⁹

‘(...) indien de bedoelingen van partijen met elkaar in overeenstemming zijn, de totstandkoming van een overeenkomst als door hen bedoeld niet wordt verhinderd doordat zij beiden bij het aan elkaar kenbaar maken van hun wil dezelfde onjuiste formulering hebben gebruikt (...)’

En ten aanzien van de uitleg van overeenkomsten overwoog de Hoge Raad in het arrest VAHFR c.s./AH c.s. dienovereenkomstig:⁵⁰

‘VAHFR c.s. hebben zich voor de uitleg van de FO beroepen op een gemeenschappelijke bedoeling van de contractspartijen. (...) Voor het kunnen aannemen van een gemeenschappelijke partijbedoeling is niet vereist dat deze voor of ten tijde van het aangaan van de overeenkomst door middel van verklaringen of gedragingen aan de franchisenemers is overgebracht. Voldoende is dat komt vast te staan dat zowel de franchisenemers als AH/AHF die bedoeling hadden. Het hof kon aan de stelling dat er een gemeenschappelijke partijbedoeling was dan ook niet voorbijgaan op de grond dat VAHFR c.s. onvoldoende concreet hebben aangevoerd dat daaromtrent ten tijde van het aangaan van de overeenkomst van de zijde van AH/AHF mededelingen aan de

⁴⁷ Aldus ook Schelhaas & Valk 2022/1.2.5.

⁴⁸ HR 3 april 2020, ECLI:NL:HR:2020:590, NJ 2020/152 (ING Bank/Schepel q.q. c.s.), r.o. 3.2. Vgl. ook HR 14 juni 2013, ECLI:NL:HR:2013:BZ3749, NJ 2014/415, m.nt. J.B.M. Vranken (Aegon/Stichting Koersplandewegkwijt c.s.), r.o. 3.4.2, expliciet over wilsovereenstemming, onder verwijzing naar Ermes c.s./Haviltex.

⁴⁹ Zie HR 1 december 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA8721, NJ 2001/196 (Bruin/NVC), r.o. 3.4 en bijv. Parl. Gesch. Boek 6, p. 876 (TM); Nieuwenhuis 1979, p. 85; Tjittes 2022, p. 304-305; Asser/Sieburgh 6-III 2022/150; Valk 2025/33. Zie in dezelfde zin het Duitse recht. De beroemde haakjöringskød-zaak (Reichsgericht 8 juni 1920, II 549/19, RGZ 99, p. 147), waarover bijv. Neuner 2023, § 35, Rn. 27, wordt in de Nederlandse literatuur ook regelmatig aangehaald. Zie bijv. Schelhaas & Valk 2002/7.3.1; Tjittes 2022, p. 438.

⁵⁰ HR 18 juni 2021, ECLI:NL:HR:2021:957, RvdW 2021/659 (VAHFR c.s./AH c.s.), r.o. 3.2.2.

franchisenemers zijn gedaan of gedragingen zijn geweest met de door [betrokkene 1] en [betrokkene 3] bedoelde strekking, die door de franchisenemers in die zin zijn opgevat en mochten worden opgevat.⁵¹

Kortom, als duidelijk is wat de wil van partijen inhield, is niet meer relevant hoe hun verklaringen eruitzagen: die volgen de wil, en hun overeenkomst geldt dienovereenkomstig. Van een discrepantie van wil en verklaring komt het dus niet. Wel kan uiteraard sprake zijn van een discrepantie tussen de wil van de verschillende partijen; deze kan mogelijk worden geheeld met een beroep op art. 3:35 BW. Aan de hiervoor uiteengezette principes doet dat niet af.

Mijn conclusie is dat het in paragraaf 6 uiteengezette methodologische kader (geobjectiveerde naast subjectieve wilsvaststelling) strookt met de rechtspraak van de Hoge Raad over de totstandkoming en uitleg van overeenkomsten. Ik realiseer mij terdege dat ik alleen ben ingegaan op de hoofdlijn van deze rechtspraak. Een analyse waarbij de in de rechtspraak ontwikkelde variaties op en nuanceringen van de Haviltex-maatstaf worden betrokken,⁵¹ gaat het bestek van een bijdrage als deze te buiten. Hierna ga ik nog wel in op de vraag hoe het voorgaande zich verhoudt tot de rechtspraak van de Hoge Raad over de uitleg van eenzijdige rechtshandelingen. Zoals ik in paragraaf 3 opmerkte, dient een visie op uitleg naar mijn mening op alle typen rechtshandelingen te zien (en dus niet alleen op overeenkomsten). In een poging deze bijdrage nog binnen enigszins aanvaardbare proporties te houden, beperk ik me hierna tot gerichte eenzijdige rechtshandelingen.

8 Uitleg van gerichte eenzijdige rechtshandelingen in de rechtspraak van de Hoge Raad

Als ik het goed zie, heeft de Hoge Raad zich voor het eerst⁵² expliciet uitgelaten over de uitleg van gerichte eenzijdige rechtshandelingen in het arrest *Parking c.s./Alberts q.q.* uit

2017. In die zaak draaide het om de vraag of een brief een beroep inhield op een in een koopovereenkomst opgenomen ontbindende voorwaarde ter zake van de financiering van het aan te kopen object. De Hoge Raad overwoog:⁵³

‘De vraag hoe deze brief moet worden uitgelegd, dient te worden beantwoord aan de hand van de wilsvertrouwensleer, zoals neergelegd in de art. 3:33 en 3:35 BW. Daarbij zijn alle omstandigheden van het geval van belang (...).’

Mijns inziens gebruikt de Hoge Raad de term uitleg overeenkomstig de in paragraaf 5 door mij gegeven definitie: het vaststellen van de (eventuele) rechtsgevolgen afgezien van de aanvullende en beperkende werking van het objectieve recht. Daarbij stelt hij de brief zo centraal dat deze wordt geïdentificeerd met de rechtshandeling. Op basis van de bewoordingen van de brief kan zowel worden beargumenteerd wat de bedoeling van de schrijver was (art. 3:33 BW), als hoe de geadresseerde de brief heeft begrepen en mocht begrijpen (art. 3:35 BW). Die argumentatie kan uiteraard niet worden losgemaakt van de verdere omstandigheden van het geval.

Veel meer dan dit blijkt niet uit de door de Hoge Raad in *Parking c.s./Alberts q.q.* geformuleerde maatstaf. Deze is door de Hoge Raad herhaald in een arrest van 1 juni 2018. Daarin overwoog de Hoge Raad onder verwijzing naar *Parking c.s./Alberts q.q.* dat een telefonische uitlating⁵⁴

‘(...) moet (...) worden uitgelegd aan de hand van de art. 3:33 en 3:35 BW. Daarbij zijn alle omstandigheden van het geval van belang.’

En in een arrest van 13 december 2024 over de vraag of is ingestemd met een voorkeursrecht, overwoog de Hoge Raad:⁵⁵

‘De vraag of de man in de door de vrouw gestelde omstandigheden heeft ingestemd met het verlenen van het voorkeursrecht, althans of de vrouw erop mocht vertrouwen dat de man daarmee instemde, moet worden beantwoord aan de hand van de art. 3:33 BW en 3:35 BW (de wilsvertrouwensleer). Daarbij zijn alle omstandigheden van het geval van belang.’

Een punt van debat is of de Haviltex-maatstaf toepasbaar is op de uitleg van gerichte eenzijdige rechtshandelingen. Schelhaas en Valk stellen dat dit zonder bezwaar mogelijk is. Zij zien, zo lijkt het, geen relevant verschil tussen de Haviltex-maatstaf en het hiervoor besproken, ook door hen genoemde arrest van 1 juni 2018. Schelhaas en Valk menen dat (ook) bij gerichte eenzijdige rechtshandelingen sprake is van ‘toetsing van het

51 Een funderend kader is gegeven in HR 20 februari 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO1427, NJ 2005/493, m.nt. C.E. du Perron (DSM/Fox), r.o. 4.2-4.5.

52 Schelhaas & Valk 2022/1.2.2 wijzen op het eerdere arrest HR 5 september 2014, ECLI:NL:HR:2014:2628, NJ 2015/21, m.nt. P. van Schilf-gaarde (Hezemans/X; ‘Tulip Air’), r.o. 3.4.3. Ik ben geneigd te denken dat de Hoge Raad hier het oog heeft op de overeenkomst waarin de volmachtverlening besloten ligt. Deze interpretatie strookt met het feit dat de Hoge Raad verwijst naar HR 11 maart 1977, ECLI:NL:HR:1977:AC1877, NJ 1977/521, m.nt. G.J. Scholten (Stolte/Schiphoff; ‘kribbe-bijter’), dat gaat over een hoedanigheidskwestie in contractueel kader. In HR 12 oktober 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW9243, NJ 2012/686, m. nt. T.F.E. Tjong Tjin Tai (Varde/Harbers), r.o. 4.2 waarin de Hoge Raad de Haviltex-maatstaf toepasselijk oordeelt op de uitleg van een volmacht, lijkt mij iets soortgelijks aan de hand te zijn: het gaat in die zaak, zo lijkt het, om de gevolmachtigde aan de volmachtgever voorgelegde modelvolmacht, zodat in wezen van aanbod en aanvaarding sprake is. Asser/Sie-burgh 6-III 2022/364 lijkt in laatstgenoemd arrest wel een toepassing van de Haviltex-maatstaf op de uitleg van eenzijdige rechtshandelingen te zien. In het arrest *Parking c.s./Alberts q.q.* en latere uitspraken over de uitleg van gerichte eenzijdige rechtshandelingen verwijst de Hoge Raad noch naar het arrest Varde/Harbers, noch naar het arrest Hezemans/X. Voor zover laatstgenoemde arresten wel op die uitleg zouden zien, lijken zij door de latere arresten te zijn achterhaald.

53 HR 24 februari 2017, ECLI:NL:HR:2017:315, RvdW 2017/309 (*Parking c.s./Alberts q.q.*), r.o. 3.3.2.

54 HR 1 juni 2018, ECLI:NL:HR:2018:819, NJ 2018/261, JOR 2018/203 m.nt. C. Spierings, r.o. 3.3.2.

55 HR 13 december 2024, ECLI:NL:HR:2024:1866, NJ 2025/21, r.o. 3.3.3.

vertrouwen “over en weer”. Volgens hen gaat het bij de uitleg van gerichte eenzijdige rechtshandelingen om het vertrouwen van de afzender over hetgeen de ontvanger moet begrijpen.⁵⁶ Ik zie dit anders en denk dat dit vertrouwen van de afzender in het kader van de eenzijdige rechtshandeling in beginsel niet relevant is. Als de Hoge Raad Haviltex hierop toepasselijk zou achten, zou hij de bewoordingen in de hiervoor geciteerde arresten over de uitleg van gerichte eenzijdige rechtshandelingen daarop wel hebben afgestemd. Kortom, ik meen dat Haviltex alleen van toepassing is op de uitleg van overeenkomsten.⁵⁷

Hoe dan ook: uit het voorgaande blijkt dat het volgens de Hoge Raad bij uitleg van gerichte eenzijdige rechtshandelingen (inclusief beantwoording van de vraag óf sprake is van een rechtshandeling) gaat om alle omstandigheden van het geval, beoordeeld aan de hand van art. 3:33 en 3:35 BW. Deze maatstaf heeft een algemener karakter dan Haviltex en zou kunnen worden gezien als een meer algemene uitlegmaatstaf, waarvan Haviltex een species voor overeenkomsten vormt.

Interessant is dat de Hoge Raad in het arrest van 13 december 2024 vrij duidelijk onderscheid maakt tussen de maatstaven van art. 3:33 en 3:35 BW.⁵⁸ Dat de Hoge Raad dit onderscheid ook daadwerkelijk relevant acht, laat zich toelichten aan de hand van een arrest over de aanwijzing van de begunstigde bij een sommenverzekering. Deze aanwijzing geschiedt door een schriftelijke mededeling aan de verzekeraar (art. 7:966 lid 1 BW). Met Spierings meen ik dat hiermee in de verhouding tussen verzekeringnemer en verzekeraar sprake is van een gerichte eenzijdige rechtshandeling.⁵⁹

In zijn arrest van 21 september 2012 over deze materie stelt de Hoge Raad voorop dat de strekking van art. 7:966 lid 1 BW is

dat eenvoudig kan worden vastgesteld wie is aangewezen als begunstigde, en dat het antwoord op die vraag in beginsel moet worden gevonden door uitleg van de tot aanwijzing strekkende schriftelijke mededeling. Met het eenzijdige karakter van de aanwijzing strookt het, aldus de Hoge Raad, bij de uitleg daarvan allereerst na te gaan wat de bedoeling van de verzekeringnemer is geweest. Daarbij kan ook worden gelet op eventuele verklaringen en gedragingen van de verzekeringnemer buiten de schriftelijke mededeling, al dan niet jegens de verzekeraar.⁶⁰

De Hoge Raad stelt hier de bedoeling van de verzekeringnemer centraal als richtpunt voor uitleg. Dit is in overeenstemming met art. 3:33 BW. Hierbij kan, aldus de Hoge Raad, ook worden gelet op gegevens buiten de schriftelijke mededeling. Impliciet geeft hij hiermee aan dat – logischerwijs – die mededeling zelf het eerste aanknopingspunt vormt voor de uitleg van de aanwijzing. De Hoge Raad gaat niet nader in op de wijze waarop deze mededeling bij de uitleg moet worden betrokken. Ik zou menen dat hierbij gebruik kan worden gemaakt van de in paragraaf 6 gepresenteerde methode van geobjectiverde wilsvaststelling, waarbij het gaat om de betekenis die in de gegeven omstandigheden redelijkerwijs aan de desbetreffende verklaring kan worden gegeven. Als de belanghebbende aannemelijk kan maken dat de wil van de verzekeringnemer daarvan afwijkt, is ruimte voor toepassing van de eveneens in paragraaf 6 gepresenteerde methode van subjectieve wilsvaststelling.

Gelet op het voorgaande lijkt mij goed vol te houden dat dit arrest over de uitleg van een bepaald type gerichte eenzijdige rechtshandeling strookt met het in paragraaf 6 uiteengezette methodologische kader van geobjectiverde naast subjectieve wilsvaststelling. Ik ben mij ervan bewust dat de Hoge Raad zijn overwegingen expliciet toespitst op de aanwijzing van de begunstigde door de verzekeringnemer bij een sommenverzekering. Mede op grond van deze toespitsing bagatelliseert Spierings de betekenis van het besproken arrest voor de uitleg van gerichte eenzijdige rechtshandelingen. Zij is van mening dat de erin door de Hoge Raad genoemde maatstaf niet in het algemene beeld ten aanzien van dit type rechtshandelingen past, en positioneert het arrest als een uitzonderingsgeval.⁶¹ Dit heeft mogelijk te maken met haar standpunt (conform het hiervoor besproken standpunt van Schelhaas en Valk) dat de Haviltex-maatstaf toepasbaar is op de uitleg van gerichte een-

⁵⁶ Schelhaas & Valk 2022/1.2.2 slot. Schelhaas en Valk wijzen nog op de voorbeelden genoemd door Spierings 2016/430, die eveneens van oordeel is dat de Haviltex-maatstaf kan worden toegepast op de uitleg van gerichte eenzijdige rechtshandelingen. Die voorbeelden bieden m.i. geen steun aan het gestelde. Het arrest over cessie geeft niet de door Spierings genoemde informatie, nu de zaak geheel is afgedaan met toepassing van art. 81 Wet RO. De in noot 38 hiervoor aangehaalde arresten Van Beers c.s./Van Daalen en Batavus/Vriend zien op totstandkoming van een overeenkomst; ik meen dat daaraan geen informatie kan worden ontleend over de uitleg van eenzijdige rechtshandelingen. Hoe ik in dit kader tegen het ook door Spierings genoemde arrest Hezemans/X (‘Tulip Air’) aankijk, kwam in noot 52 al aan de orde. Voor toepassing van de Haviltex-maatstaf bij de uitleg van gerichte eenzijdige rechtshandelingen pleiten ook C.J.H. Brunner in sub 1 van zijn noot bij HR 13 september 1985, ECLI:NL:HR:1985:AC3181, NJ 1987/98 (Albada Jelgersma/Van Geloven) en G.R.G. Driessen, ‘Eenzijdig gerichte rechtshandeling of overeenkomst? Dat verdient uitleg!’, *Contracteren* 2018, afl. 3, p. 88 (rechterkolom).

⁵⁷ In de door mij voorgestane zin ook: Drion 2016 slot en concl. A-G T. Hartlief 25 september 2020, ECLI:NL:PHR:2020:859, par. 3.11-3.17 voor HR 5 februari 2021, ECLI:NL:HR:2021:188, NJ 2021/61 (ABN AMRO/X).

⁵⁸ Interessant is ook dat de Hoge Raad refereert aan het ‘instemmen’ als richtpunt. Vgl. Du Perron 1999, p. 16 over ‘toestemmen’.

⁵⁹ Spierings 2016/432. Schelhaas & Valk 2022/1.2.3 en 4.5.2 nemen daarentegen tot uitgangspunt dat de aanwijzing een ongerichte eenzijdige rechtshandeling is. Mogelijk is de achtergrond van deze duiding dat zij het oog hebben op de verhouding met de begunstigde.

⁶⁰ HR 21 september 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW6728, NJ 2013/97, m.nt. M.M. Mendel, r.o. 3.5.2-3.5.3. In HR 6 juli 2018, ECLI:NL:HR:2018:1102, NJ 2018/441, m.nt. L.C.A. Verstappen, r.o. 3.3.2 heeft de Hoge Raad hieraan toegevoegd dat ook na de aanwijzing gedane verklaringen en verrichte gedragingen van de verzekeringnemer relevant kunnen zijn voor het vaststellen van de bedoeling van de verzekeringnemer ten tijde van de aanwijzing. Als de verzekeringnemer na de aanwijzing van gedachten veranderd, dan is dit niet relevant voor de uitleg van de aanwijzing, maar wel voor de vraag of een beroep op de aanwijzing naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is (zie r.o. 3.3.3-3.4 van laatstgenoemd arrest).

⁶¹ Spierings 2016/432.

zijdige rechtshandelingen.⁶² Waarom ik hierover anders denk, kwam hiervoor al aan de orde.

Ik zie geen grond waarom de lijn die de Hoge Raad in het zojuist besproken arrest heeft gekozen niet breder zou kunnen worden doorgetrokken. De hiervoor aan de orde gestelde rechtspraak, waarin de Hoge Raad zijn overwegingen over de uitleg van gerichte eenzijdige rechtshandelingen algemener houdt, staat daaraan niet in de weg, terwijl de uitspraak bij uitstek aansluit bij het wettelijk systeem. Daarbij merk ik nog op dat de verzekeraar in voorkomende gevallen een beroep zal kunnen doen op art. 3:35 BW.

In paragraaf 6 bleek al dat het aldaar uiteengezette methodologische kader (geobjectiverde naast subjectieve wilsvaststelling) zich goed leent voor toepassing in het kader van art. 3:33 BW bij gerichte eenzijdige rechtshandelingen. Op basis van de in deze paragraaf gemaakte analyse van de rechtspraak over gerichte eenzijdige rechtshandelingen concludeer ik dat deze rechtspraak zich met dit kader laat verenigen.

9 Besluit

Er is nog meer – oneindig veel meer – over de hiervoor besproken materie op te merken. Ik beperk mij tot een poging de kern van mijn betoog samen te vatten.

Een rechtshandeling is, zo kan uit art. 3:33 BW worden afgeleid, het bewerkstelligen van rechtsgevolgen (dat wil zeggen: het wijzigen van een juridische toestand) door het verklaren van een daarop gerichte wil (par. 2). Er zijn meerzijdige en eenzijdige rechtshandelingen, en gerichte en ongerichte (par. 3). Dit laatste is van belang omdat de facultatieve vertrouwensbescherming van art. 3:35 BW alleen toepasselijk is op gerichte rechtshandelingen (par. 4).

Uitleg is de methode om vast te stellen of een rechtshandeling tot stand is gekomen en wat aldus is gaan gelden op grond van (het ingeroepen gerechtvaardigd vertrouwen op) een wilsverklaring zelf (dus afgezien van de aanvullende en beperkende werking van het objectieve recht) in combinatie met de erdoor in werking gestelde rechtsregel (par. 5). Het wettelijk systeem, het facultatieve karakter van de vertrouwensbescherming van art. 3:35 BW en rechtsvergelijkende gegevens pleiten ervoor art. 3:33 BW centraal te stellen bij uitleg. De tekst van art. 3:33 BW wijst erop dat wil en verklaring op elkaar moeten worden betrokken. Zo bezien is er geen ruimte voor discrepantie tussen wil en verklaring. Een dergelijke opvatting doet geadresseerden niet tekort in hun rechtspositie. Naar mijn mening rechtvaardigt de maatschappelijke praktijk, waarin rechtssubjecten beogen hun wil over te brengen en plegen daarin succesvol te zijn, namelijk het uitgangspunt dat de inhoud van de wil van een verklarende kan worden vastgesteld aan de hand van de betekenis die in de gegeven omstandigheden redelijkerwijs aan diens verklaring kan worden gegeven. Dit noem ik geob-

jectiverde wilsvaststelling. In uitzonderingsgevallen zal de wil van dit uitgangspunt afwijken en wordt de geobjectiverde wilsvaststelling verdrongen door wat ik subjectieve wilsvaststelling noem: dan geldt de wilsverklaring (eveneens) in overeenstemming met de werkelijke wil. Geobjectiverde wilsvaststelling doet naar haar aard recht aan de rechtspositie van geadresseerden. Voor zover subjectieve wilsvaststelling aan de orde komt, wordt de rechtspositie van geadresseerden voldoende beschermd door de op grond van art. 3:35 BW inroepbare vertrouwensbescherming (par. 6). Dit kader strookt met de rechtspraak van de Hoge Raad over totstandkoming en uitleg van zowel overeenkomsten (par. 7) als gerichte eenzijdige rechtshandelingen (par. 8).

⁶² Spierings 2016/430, besproken in noot 56.